

SENJSKI LJETNI KARNEVAL

SANJA SCHNEIDER

Aleja pomoraca 9
10020 Zagreb
e-mail: sanja.schneider@zg.hinet.hr

UDK: 394.25:338.48](497.5 Senj)

Prethodno priopćenje
Primljeno: 17.04.2002.
Prihvaćeno: 15.11.2002.

Oslanjajući se u prvome redu na terensko istraživanje autorica prikazuje povijest Senjskog ljetnog karnevala koji je započeo 1976., a kulminirao 2000. godine. Iako osmišljen kao turistička atrakcija, ljetni karneval svoje postojanje može zahvaliti stoljetnoj mesopusnoj baštini, što je vidljivo poglavito u saturnalijskoj komponenti karnevala.

Ključne riječi: Senj/ljetni karneval/turizam/baština

SENJ – GRAD BURE, TISKARSTVA, USKOKA I – KARNEVALA

Pri spomenu Senja mnogima je prva asocijacija senjska bura. Nije samo bura stoljetno obilježje Senja nego daleko više njegova vrlo burna povijest.

Povijest Senja traje već više od 3000 godina. Zbog dobrog prometnog položaja (podno prijevoja Vratnika, a na kraju Senjske Drage) grad vrlo rano igra važnu ulogu u pomorstvu i trgovini da bi u doba antičkoga Rima postao trgovačko, prometno i kulturno središte sjevernog dijela jadranske obale. Grad je prodorom barbara za seobe naroda uništen, a na ruševinama antičke *Seniae* stari Hrvati grade današnji SENJ (*Posjetite Senj...:1*).

U srednjem vijeku, posebice u doba vladavine Frankopana, Senj doživljava snažan gospodarski i kulturni zamah, što je vidljivo u gradnji sakralnih i drugih objekata (*Posjetite Senj...:1*). Krajem 15. st. počinje djelovati Senjska glagoljska tiskara (*Glagoljica i tiskarstvo... 1998:3*). U njoj je, između ostalog, tiskan *Senjski glagoljski misal* — prva sigurno potvrđena tiskana knjiga u Hrvatskoj. Tiskara je zatvorena 1508. godine i tek se u 19. st. tiskarska djelatnost ponovno aktivira (*Senjsko tiskarstvo... 1998:1*).

Od 15. do 17. st. sve je u znaku turskih osvajanja, zbog čega Senj postaje utočištem bjegunaca iz porobljenih krajeva. Ti će bjegunci, poznati *senjski uskoci*, zajedno s preostalim lokalnim stanovništvom braniti Senj do kraja 17. st. Zbog obrane se

obnavljaju gradske utvrde, a 1558. na brdu povrh grada gradi se simbol Senja — tvrđava Nehaj, u kojoj su bile smještene uskočke posade (*Posjetite Senj...*:1, 5).

Tijekom 16. i 17. st. zbog turskih osvajanja dolazi bunjevačko stanovništvo s juga te naseljava senjsku okolicu (*Etnografska zbirka — Bunjevci* 1998:1).

Iz tih burnih davnih vremena, tj. iz druge polovice 17. st. potječu i prvi zapisi o senjskom *mesopustu* iz pera Johanna Weicharda Valvasora.

Od kraja 17. do 19. st. traje gospodarski oporavak. Međutim, krajem 19. i početkom 20. st. zbog protuhrvatske politike Beča i Pešte u Senju stagniraju pomorstvo i trgovina.

U Drugom svjetskom ratu Senj je jako razoren. Do danas je grad sa svojim spomenicima obnovljen, a uređena je i infrastruktura.

U najvrednije spomenike kulture ubrajaju se: Velika placca ili Cilnica — središnji barokni trg s klasicističkom fontanom, Mala placca, Velika vrata, koja su obilježavala završetak Jozefinske ceste, Gradski muzej u Vukasovićevoj gotičko-renesansnoj palači, ostaci gradskih bedema s pripadajućim kulama te kula Nehaj, obnovljena 1967., u kojoj se upriličuju izložbe i slične kulturne manifestacije. Senj raspolaže i bogatom sakralnom baštinom, u kojoj se posebno ističe katedrala Blažene Djevice Marije (*The Yugoslav Coast* 1975:77-78).

Nakon Drugoga svjetskog rata nositelji senjskog gospodarstva su drvena industrija DIP i tvornica trikotaže "Neda". DIP je, na žalost, propao, a "Neda" je u stečaju. "Jadranska tiskara", iznikla iz bogate tiskarske tradicije, privatizirana je godine 1993. Drvno poduzeće "Hrvatske šume" i tvornica metalne opreme "3. maj" (osnovano 80-ih godina) posluju i danas. Na žalost hotel "Nehaj" je u štrajku te danas jedino radi hotel "Art", što je veliki nedostatak za turizam.

Prema posljednjem popisu stanovništva iz godine 2001. Senj broji 8035 stanovnika. Gradsku upravu čine gradonačelnik, 2 dogradonačelnika, 15 vijećnika i 5 članova poglavarstva.

MESOPUST I KARNEVAL — ANALIZA I UPORABA NAZIVA

U Senju se razdoblje prije uskrsnog posta, dakle od Sv. tri kralja do Čiste srijede ili Pepelnice, naziva **mesopust**. Mesopust ima kršćansko, posno značenje, međutim drugi dio riječi je moguće shvatiti i kao dopuštanje i kao napuštanje (mesa) (Lozica 1997:18).

Za višednevnu ljetnu manifestaciju koja se održava u kolovozu (osim prve, koja je održana u srpnju) Senjani koriste naziv Letnji karneval ili samo Karneval.¹ Postoji nekoliko tumačenja toga pojma. Od lat. *carne levamen* i *carnelevare* u značenju dignuti, maknuti meso, do lat. *carrus navalis*, što znači brod na kotačima kao dio starogrčkih i starorimskih proljetnih svečanosti (isto 1997:16-17).

¹ U radu ću upotrebljavati nazive Ljetni karneval i Karneval.

Međutim, s obzirom na vrijeme (ljetno) i svrhu održavanja (turizam), jasno je da nisu posrijedi pokladni običaji i obredi, iako maskiranje kao glavni motiv i obilježje s još nekim komponentama (primjerice primopredaja ključeva grada, govor meštra, alegorijska kola, kritika...) upućuje na mesopusnu tradiciju. Svjesno odabran međunarodni naziv *karneval* je moguće ovdje shvatiti i šire u njegovim prenesenim značenjima — označava *metež, ludovanje, tip ljudskog djelovanja i ponašanja karakteristično za karnevalska zbivanja. Tako shvaćen, karneval više nije ograničen vremenski i prostorno...* (Lozica 1997:242).

"MESOPUST BIŽI, KI ČA DOBIJE NEK' DRŽI" — MOTTO MESOPUSTA

O senjskom mesopustu prve sigurne zapise donosi u XII. knjizi Johann Weichard Valvasor, austrijski časnik, koji je od 1658. do 1663. boravio u Senju:

Na pokladni utorak okrabulje se i zbijaju po gradu svakojake ludorije i šale, kakve samo mogu čovjeku na um pasti. Na Čistu srijedu iliti Pepelnicu obuku se također u neobično i čudno odijelo, namažu si lice čađom od tava i kotlova, pa tako lete okolo po ulicama, zvone na vratima i pitaju, da im se donese brašna, ulja, kruha i vina. Kad se takvih krabulja priličan broj sakupio, nalože na trgu ili ulici vatru, umijese od brašna i vode kolač, ispeku ga, pa onda sjednu jesti i piti, zbijaju svakojake ludorije i oplakuju pri tom Bachovu smrt (prema Glavičiću 1972:72).

Stoljećima su se u Senju tijekom siječnja i veljače u gostionicama priređivali i balovi, tj. maskirane zabave s plesom. Isprva su se balovi održavali subotama, tzv. *Nobelbali*, i nedjeljama te na pokladni utorak, tzv. *Pudlbali* ili *pudličići*. *Nobelbali* su bili samo za pozvane, dok je na *pudličiće* mogao doći svatko (Bašić 1972:75). Organizacija balova bila je povjerena različitim društvima, a jedno od njih, "Zvonimirci", 1893. na pokladni utorak prvi put organizira "Corso" — preteču današnje maskirane povorke. Nakon što bi obišla grad, kolona krabulja bi se slila na glavni gradski trg Cilnicu ili negdje drugdje gdje se čita osuda *mesopustu* (lutki), glavnom krivcu za sve zlo prethodne godine. Zatim se *mesopust*, imenom *Šenia*, javno spaljivao ili vješao. Taj se običaj ugasio 1914. godine, no čitanje osude se zadržalo i danas (kao *kronika*).

Specijalni mesopusni kolač bili su ušticipci, *frite*, koji su se uz ribu i domaće vino dračevac našli na svakom senjskom stolu.

1875. godine počinju izlaziti mesopusne novine od kojih se najdulje održala *Metla i škavacera*.

U 20. st. mesopusne zabave su izostale za Drugoga svjetskog rata, nakon kojega kontinuirano traju do danas.

Ni danas mesopust u Senju ne prolazi bez tipičnih, stalnih maski kao što su *domino, pjero, fakin, vražica te gospodin i gospa* — sve maske duge tradicije. A i tradicionalni specijalitet *frite* sastavni je dio pokladnih svečanosti.

SENJSKI LJETNI KARNEVAL – POGLED U PROŠLOST

1) Kako je sve počelo...

Tradicija ljetnog maskiranja i balova u Senju je zapravo nastavak tzv. *Venecijanskih noći*, koje su se održavale na gradskom kupalištu Banji ili u Portu (luci) još od davne 1948. godine. Te *Venecijanske noći* su održavala senjska društva ili studenti, a zabave su bile uspješne i popularne. Osim plesa priređivala su se i razna natjecanja, primjerice u plivanju, ronjenju, lovile su se ribe, a sve da strani turisti, među kojima su prednjačili Česi, osjete duh primorja i Senja.

*Sama Banja ča se tiče ambijenta, terase, rive, kabine, mora, dekoracije, lanpioni, pa gondule, svičarice, đardini, sve je to bilo lipo za vidit. U početku nismo imali letrike, pa su svitlili ribarski ferali. Poslen smo dobili dva stupa i lektriku na jednu žicu, a drugu smo zaboli uzemlju. Inventar je bil nikakav.*²

1965. godine je zbog nevremena propala zadnja *Venecijanska noć*, pa se počelo razmišljati kako dalje. I tako je skupina ljudi pri Turističkom društvu na čelu s Vladom Lončarićem-Nodom, tadašnjim tajnikom društva, došla na ideju da komadić tradicije iskoristi u turističke svrhe.

Ondat je 1966. leta Node dal ideju da se prova dat letnji karneval – maškare. (...) I verovali ili ne, Senjani su tog 1967. leta pokazali Evropi i našoj okolici, a posebno Kircima, da još ni nestal senjski duh, da živi humor, smih, veselje i lipa tradicija maškaranja i bali.

Dva dana prije grad je bil okičen kaj rožica. Onda je došal dan od bala i povorka je krenula.

Bilo je to 29. srpnja 1967. Povorka je došla na obalu još za dana jer nije bilo rasvjete. Zastava je podignuta na obali, na glavnom jarbolu, *šandar*u, ispod kojeg je *meštar* Dragan Vlahović-Gaga održao prvi u nizu govora narednih Ljetnih karnevala.

Niki sretniji od nas ki smo sve to delali i spremili. Kad je povorka došla na zavoj kod stare biskupije i kad san vidil kaj mela ljudi ki nas u špaliru čekadu na moru, srce mi je bilo kaj bus salate. Sičan se govora s tog bala kog san govoril ispod štandara na moru kraj puzaljke. Stal san na nikakvoj rašušenoj bačvi, brez mikrofona i tuta forca zijal...

Otpiren vaj lipi letnji mesopust i u ime gradonačelnika i gracki oci pozdravljan vaj veseli zbor ...

Onda smo svi išli na Letnju pozornicu³ kadi je počel letnji bal pod imenom Dan senjske letnje večeri.

² Ovaj i svi sljedeći citati pod 1) i 2) preuzeti su iz govora Dragana Vlahovića iz 1996. godine. Podaci se nalaze u Literaturi.

³ Ljetna pozornica postoji i danas, može primiti i do 1000 gledatelja, a nalazi se u prirodnom ambijentu podno Nehaja. Na toj su se pozornici davale predstave senjskih amatera, ali i zagrebačkog i riječkog kazališta, te kino projekcije.

Tu su se skupile sve stare senjske familije i njihova dica, niki iz znatiželje, a drugi iz veselja.

Ukrašeni prostor ljetne pozornice čekao je maske i goste koji su zauzeli svoja rezervirana mjesta za stolovima. Ispod pozornice na kojoj je svirala glazba bio je prostor za ples. Stolovi su bili smješteni sa strane. Na tom balu bio je zapažen posebno uređen bar u bunkeru⁴ na ljetnoj pozornici. Taj bar je predstavljao ulaz u Danteov pakao s maskiranim krampusom na vratima i natpisom: "Vi ki ulazite izgubite svaku nadu".

Na tom prvom karnevalu bilo je više od 200 maskara. Glavninu su činili sami Senjani, kojima su se pridružili gosti iz Novog, "od kih su posebne bile 'Lucije' lipe divojke sa gorućin svićama na glavi". Uz senjske *muzikante* svirala je i gostujuća limena glazba iz Sušaka.

Te godine se održalo natjecanje maski, a prvu nagradu za originalnu masku osvojio je TRIO-BANJO. To su bili Branko Stipaničić — ABA, Dragan Vlahović — GAGA i Duško Forenpoher — JOBO.

Prvi bal je bio više nego uspješan te se krenulo dalje, a program proširio na dva karnevalska dana.

Drugi bal je isto bil na Letnjoj pozornici i zapančen po gostovanju bar-broda 'Barba Rude' i strip-tizu u sali.

Mesta ni za bačenu.

I 1968. godine meštar Dragan Vlahović-Gaga otvara karneval, još uvijek pod nazivom Dan senjske letnje večeri, na obali, uz podizanje karnevalske zastave na glavni jarbol. Druga karnevalska večer održana je na prepunoj ljetnoj pozornici. Međutim, budući da nije bilo dovoljno mjesta za sve (stolovi su se nalazili i ispred ljetne pozornice), dio događanja, točnije program s broda Barba Rude, preseljen je u obližnji Dom kulture ili, po senjski, *Salu*. Barba Rude je bio parobrod koji je došao iz Rijeke i nekoliko je dana bio usidren u senjskoj luci. Svake se noći na tom brodu organizirala zabava. No, te druge karnevalske večeri brod je bio premalen za sve koji su željeli prisustvovati brodskoj fešti pa je ona prebačena u *Salu*.

Za treći bal Letnja pozornica je bila tesna pa se selimo na Veliku placu. Tu su napravili drveni pod za tancanje, jer su ploče bile krive i šundrane.

Te treće godine mijenja se ime u Senjski ljetni karneval, a zastava se diže na Velikoj placi. Prostor Velike place i prilaznih ulica se ograđuje radi naplate ulaznica.

Četvrti karneval 1970. je bil na Maloj placi, jer su se popravljale ploče i petunirale. Svirale su tri muzike za ples.

I Mala placa s prilaznim ulicama je također ograđena.

⁴ Na toj pozornici postoje bunker iz Drugoga svjetskog rata u kojima se hladi piće kad se na pozornici nešto događa.

2) 70-te — "punom parom naprijed"

Peti bal se iznovetka vraća na Veliku placu i traje dan do danas.

I tijekom 70-tih karneval traje dva dana. Kao i prethodnih godina ceremonijal je isti: u petak je otvaranje uz podizanje zastave, primopredaju ključeva grada i uvodni govor meštra te ples, a u subotu maskirana povorka, glavni govor meštra, ples te zatvaranje spuštanjem zastave i vraćanjem ključeva gradskoj vlasti. Cijelo ovo vrijeme Karneval je zatvorenog tipa, tj. ulaz se naplaćuje, a stolovi rezerviraju.

Već početkom 70-ih godina na karneval ne dolaze samo prvi susjedi već i stranci. Oni nisu dolazili kao organizirani sudionici iz svojih zemalja, nego su to jednostavno bili turisti. Isprva su bili samo publika, ali ubrzo se i sami spontano uključuju u povorku.

1975. godine obilježava se 100-ta obljetnica izlazenja prvih mesopusnih novina *Vragoder*, koji tom prigodom dobiva svoj spomenik na Velikoj placu. Tim povodom počinje izlaziti glasilo Ljetnog karnevala *Tepla metla*, o čemu ću nešto više reći poslije.

Tih 70-ih su se izrađivali i prigodni suveniri od kamenčića s plaža.

3) "... Jer 80-te su bile godine..."⁵

Za 80-te godine zanimljiv je podatak o trajanju karnevala. Ili su zbivanja bila koncentrirana u dva dana ili kao 1981., 1986., 1989. i 1990. raspoređena na osam dana. Konceptijsko širenje na osam dana provedeno je da bi se obogatila turistička ponuda za sve veći broj gostiju, i stranih i domaćih.

Karneval nije samo maškaranje. To su i mnogi drugi sadržaji u gradu kao ča je izložba, večeri humora, glazbene večeri, nogometni turniri, kaže D. Vlahović.

U drugoj polovici 80-ih godina, uspostavljanjem pobratimske veze s talijanskim gradom Fanom, jača međunarodna dimenzija Karnevala. Organizirano najprije stiže jedna skupina iz Fana, potom iz njemačkoga gradića Sindelfingena, a kasnije i skupine iz Austrije, Mađarske, Čehoslovačke. Usporedno raste i broj maskiranih skupina iz Hrvatske. Krajem 80-ih osniva se i *karnevalski odbor*, koji postaje sve važnijim čimbenikom u osmišljavanju programa.

1989. godine uklanjaju se prvi put ograde oko Velike place i prilaznih ulica i Karneval postaje otvorena manifestacija, zabava za sve. Uz središnje događanje na Cilnici, Karneval se širi po čitavu gradu, što i jest cilj ovakve pučke manifestacije.

Na glavnoj gradskoj ulici Potoku postavljaju se *šandovi* tadašnjeg karnevalskog odbora.

A onda je došao rat...

⁵ Stih pjesme Marijana Bana Osamdesete.

4) Ratne godine

Punih pet godina, dakle 1991.-1995. nema organiziranog Ljetnog karnevala.⁶ Međutim, 1994. se dogodio spontani Karneval.

Iz puke želje za zabavom, a iz dišpeta prema lokalnim vlastima, prema čijim političkim prosudbama u Senju 'još nije vrijeme za karneval', nekoliko članova uredništva 'Metle i škavacere', u povodu izlaska 132. broja priredili su feštu koja je Senjane podsjetila na najzvjezdanije karnevalske dane. (...) Veliki je trud uredništvo uložilo i dok je za sudjelovanje u povorci pridobilo svjetskog putnika u misiji mira — g. Orlanda — koji se u Senju zatekao s devama Mezgilom i Rijalom. (...) Raspojasano slavlje i ludovanje pod maskama trajalo je na senjskim ulicama dugo u noć (Barudija 1994:16-17).

Karnevalsko kolo zavrtjelo se tek 1996. godine.

Zanimljivo je da svih tih godina neodržavanja Ljetnog karnevala nije izostalo ni jedno ludovanje pod maskama u zimskim mjesecima.

5) 1996.-1999.

Ljeto 1996. godine ponovno dobiva svoj Karneval. No, bilo je teško te prve poslijeratne godine. Promijenili su se ljudi u organizacijskim odborima, morala se ispočetka izrađivati infrastruktura Karnevala, što znači osigurati *šandove*, izgraditi novu pozornicu, animirati sudionike, obaviti opsežnu korespondenciju. Na žalost, te se godine, a i 1997., ponovno pristupa zatvorenoj koncepciji uz naplatu ulaznica, što za oživljavanje Karnevala, po mišljenju kazivača, nije bio dobar organizacijski potez.

Turista, a posebno stranaca gotovo da i nije bilo, a kako kaže B. Svast, direktor Turističke zajednice Grada Senja: "Nisu bili turisti, nego avanturisti". Međutim, senjski Karneval ne ovisi umnogome o skupinama iz drugih gradova Hrvatske i inozemstva jer senjski temperament i duh te duga tradicija maskiranja rezultira velikim brojem domaćih skupina, koje su bile i ostale nositeljima povorke, a i čitave manifestacije.

S obzirom da ga nije bilo pet godina, godine 1996. se slavio jubilarni 25. karneval. Govor meštra D. Vlahovića-Gage sadržavao je pored osvrt na aktualne događaje i retrospektivu Ljetnog karnevala. Točka na "i" bila je torta.

*Kad se slavi, nek se slavi, zaslužil je to celi grad pa i ja i moja svita da za 25. let karnevala dobijemo slebrnu tortu sa 25 svičic žiča voga karnevala.*⁷

⁶ 1991. je grad već bio oblijepljen plakatima, ali su u zadnji čas gradske vlasti spriječile održavanje Karnevala zbog blizine bojišnice i odlaska Senjana u Domovinski rat.

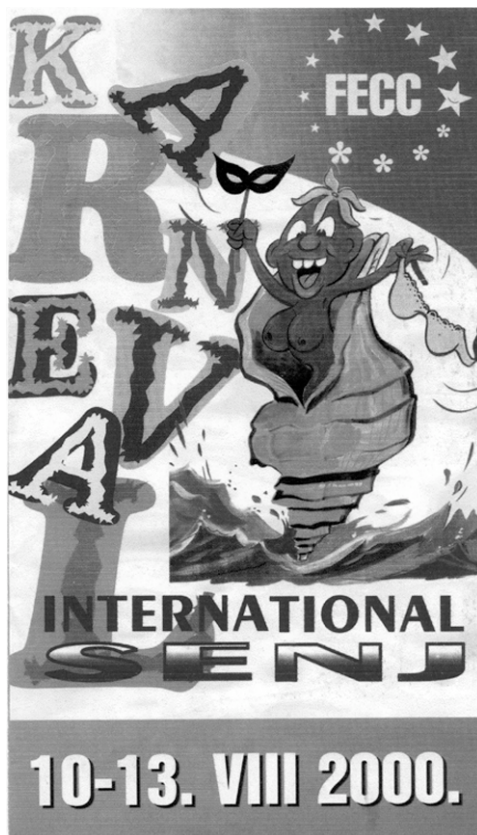
⁷ Iz govora meštra Dragana Vlahovića iz 1996. godine. Podrobnije o govoru u Literaturi.

Godina 1996. se pamti i po ulasku Senja u *Udrugu europskih karnevalskih gradova* – FECC (Foundation of European Carnival Cities), osnovanu još 1980. godine sa sjedištem u Amsterdamu.

Od 1996. godine ulaskom u FECC senjski Ljetni karneval postaje i službeno **međunarodni**, što je vidljivo na plakatima i brošurama Turističke zajednice. Karikatura Branka Medaka, ženski razgolićeni lik koji izlazi iz školjke, postaje zaštitnim znakom Ljetnog karnevala. Ta "maškarica"⁸ od te godine osim plakata i brošura Turističke zajednice krasi i karnevalsku zastavu.

Godine 1997. Karneval je još uvijek "u ogradama" koje se definitivno uklanjaju 1998. godine. Ponovno se prijavljuju skupine iz inozemstva te broj sudionika, a i publike, raste iz godine u godinu.

Karnevalska događanja dostižu vrhunac 2000. godine.

⁸ Lik Ljetnog karnevala se nikad nije izrađivao.

Naslovnica promidžbenog materijala za Ljetni karneval 2000.
(Crtež preuzet iz Promidžbenog materijala *Karneval International Senj, 10-13.VIII.2000.*)

LJETNI KARNEVAL 2000.

Bogato ukrašen Senj dočekaio je 10. kolovoza 2000. Naravno, riječ je o 29. po redu Ljetnom karnevalu. Karneval je održan u drugome tjednu kolovoza i trajao je četiri dana. Prebačen je u drugi tjedan kolovoza zbog produljenja turističke sezone.

Deveti kolovoza, dan prije službenog otvorenja Karnevala 2000., bio je svojevrsan uvod u četverodnevni *šušur*. Te je večeri u Gradskoj knjižnici i čitaonici otvorena prigodna likovna izložba prof. Josipa Martinka *Vale Karnevale*. Vale Karnevale je impresivan ciklus slika intenzivnih boja s jedinstvenom temom karnevala. Osim autora posjetiteljima su se obratili i ravnatelj Doma kulture, Ivan Prpić te predsjednik FECC-a, Henk Ferdinand van der Kroon. Izložbe s temom karnevala svakako su važna sastavnica i Ljetnog karnevala i kulturnog života Senja, s obzirom na njegovu bogatu tradiciju maskiranja.

Svečano otvaranje Karnevala bilo je u četvrtak, 10. kolovoza na glavnom gradskom trgu Cilnici. Sa strane su bili smješteni stolovi i klupe te *standovi* generalnog sponzora Karlovačke pivovare, a slobodni prostor trga bio je zapravo veliki plesni podij.

Kroz mnoštvo ljudi do pozornice su oko 21 sat najprije stigle djevojke s karnevalskom zastavom, zatim meštar i kraljica Karnevala (prvi put), dužnosnici senjskog karnevalskog odbora i FECC-a te gradska glazba i gradska svita.

Meštar Karnevala, Vlatko Peter, nosio je trubadurski kostim, kraljica krinolinu, članovi gradske glazbe bili su *harlekini*, dok je gradska svita "osvanula" u građanskoj nošnji iz 19. st. Gradska svita broji oko 20 članova (broj varira), a čine je ... *svi oni, mi smatramo ozbiljniji građani i viđeni građani koji imaju duha i smisla za karneval...* kaže D. Vlahović.

Kostimi se mijenjaju iz godine u godinu, a nerijetko se posuđuju iz riječkog Hrvatskog narodnog kazališta (HNK).

Karnevalski dužnosnici su odjenuli već tradicionalne odore čiji sastavni dio čine plavobijele kape u obliku pijetlove krijeste s oznakom FECC-a. Prema riječima V. Petera, u Nizozemskoj je bio običaj da se na karnevalu žrtvuje pijetao. S obzirom da FECC ima svoje sjedište u Amsterdamu, ne čudi što je ta kapa postala simbolom Udruge. Svi dužnosnici gradova-članica Udruge odijevaju tu specifičnu "uniformu" u svim karnevalskim svečanostima.

Praćeni glazbom svi su se (osim gradske glazbe) popeli na pozornicu. Nakon prigodnog pozdrava meštra i kraljice na senjskoj čakavštini uslijedili su i pozdravi stranim gostima. Publici se obratio i F. van der Kroon, koji je drugi put prisustvovao Ljetnom karnevalu u Senju ne krijući svoje oduševljenje.

Potom je gradonačelnik Željko Biondić, predao meštru ključeve grada, a I. Prpić grb. Prvi put je u senjskoj karnevalskoj povijesti meštar dobio svoj grb. Grb je u biti šala i aluzija na "svjetovni" život meštra Jure (Vlatka Petera), a ideju o izradi grba dao je srednjoškolski profesor E. Ljubović (Prpić 11.08.2000.:13), koji je 1998., posegnuvši u

bogatu heraldičku baštinu, postavio izložbu o gradskim i plemićkim grbovima Senja u izložbenom prostoru Domus⁹ (Gradski i plemićki grbovi Senja, 1998: naslovnica).

Uz zvukove himne Ljetnog karnevala Dođi u Senj autora Hrvoja Hegeđušića, F. van der Kroon podiže karnevalsku zastavu u pozadini pozornice, čime je Karneval službeno otvoren. I onda je krenuo bal uz nastup sastava Baruni.

Zanimljivo je da su na Cilnici dugi niz godina postojale dvije pozornice. ... *Na jednoj smo imali glazbu i tu su se govori održavali, a na drugoj je bila samo glazba. S jedne strane počne jedna glazba svirati, a ova preuzme...*, kaže D. Vlahović. Obično su bile dvije vrste glazbe — na jednoj pozornici bi svirala limena glazba, a na drugoj bi nastupao neki izvođač popularne glazbe, primjerice Tereza Kesovija, Mišo Kovač, Kićo Slabinac, Dubrovački trubaduri...

Drugog dana Karnevala u prijedopodnevnom satima održan je na Pavlinskom trgu promenadni koncert puhačkog orkestra Kőszeg iz Mađarske, a točno u podne na kuli Nehaj je potpisan sporazum o prijateljstvu i suradnji francuskog grada Sorbiersa i Senja. Tom događaju prisustvovala su i delegacije gradova — pobratima Fana (Italija), Wieluna (Poljska), Vratimova (Češka), Kőszega (Mađarska), te gradova-prijatelja Seneca (Slovačka)¹⁰ i Rimova (Češka). Svi su se nabrojani gradovi osim Sorbiersa svojim karnevalskim skupinama predstavili u karnevalskoj povorci 2000. Međutim, gradonačelnik Sorbiersa je najavio da će 2001. i oni poslati svoju maskiranu skupinu da uživa u ljetnom ludovanju pod maskama.

Večer je ponovno bila rezervirana za zabavu na Cilnici.

Subota je oduvijek bila glavni karnevalski dan. Tijekom cijeloga dana, a posebno u ranim poslijepodnevnom satima, pristižu autobusi s karnevalskim skupinama iz Hrvatske (inozemne skupine dolaze nekoliko dana prije i osiguran im je besplatan smještaj). Kad su svi kostimi, rekviziti i šminka na svome mjestu, maškare stižu na Cilnicu, gdje se čeka slaganje povorke. Ipak, to čekanje nije dosadno. Naprotiv, pleše se, druži, popije koja čašica i svi se dobro zabavljaju.

Povorka

Povorka ima utvrđen put kretanja: od Velike place (Cilnice), kroz Velika vrata, ulicom Stjepana Radića, Starom cestom, Obalom Kralja Zvonimira preko Pavlinskoga trga, ulice Potok do Velike place. Čelo povorke je već došlo natrag, a začelje još nije ni krenulo. Nije ni čudo kad je u povorci bilo oko 2500 sudionika, od čega je oko 1200 maski iz navedenih inozemnih gradova¹¹ (Baruđija 12.08.2000.) Najbrojnije su skupine bile iz Kraljevice i Novog Vinodolskog s po 120 sudionika.

⁹ Danas se izložba može razgledati na drugom katu kule Nehaj.

¹⁰ Sporazum o suradnji i prijateljstvu potpisan 2001.

¹¹ U povorci su uz njih sudjelovale i maškare iz Ptuja (Slovenija).

I redosljed sudionika je utvrđen. Na čelu su djevojke s karnevalskom zastavom, gradska glazba i mažoretkinje (ovom prigodom iz Gospića), meštar Karnevala sa svojim gostima — kraljicom Karnevala, gradonačelnikom Senja, domaćim i stranim karnevalskim dužnosnicima *pivcima* (zbog kapa) te delegacijama stranih zemalja, i na kraju gradska svita.

Gradska svita, kolovoz 2000. (Snimio Veljko Barudića)

Nakon njih slijede strane skupine, zatim skupine iz Hrvatske i na kraju skupine iz Senja, kojih je uvijek najviše. Velik broj skupina ima i svoja alegorijska kola.

Nekada su na čelu povorke bili *uskoci*, a kostimi su se posuđivali iz riječkog HNK.

Na putu kojim se kretala povorka nalazila su se tri komentatorska mjesta. Preteča je bila pozornica na Obali kralja Zvonimira, odnosno Pavlinskomu trgu pa čak i na kupalištu Điga, gdje je meštar znao držati govore. Ta tzv. treća pozornica funkcionirala je i kad je Karneval bio zatvorenog tipa, ali ne svake godine.

Na velikoj placi je problem bil držat govore jer su tamo bili stolovi i stolice numerirani. Ako pustimo tu masu ljudi unutra, ne možemo ih izvuć van i poremetili bi nam program, raspored stolova i stolica tamo, riječi su D. Vlahovića.

U svakoj karnevalskoj povorci, pa tako i u ovoj ljetnoj, dolazi na vidjelo kako "mašta može svašta". Ovaj put bilo je tu različitih životinja (muha, leptira, paunova...), putovanja i u prošlost (Druidi, Rimljani) i u daleke krajeve svijeta (Havajci, Arapi, Divlji zapad, Kinezi...). Nezaobilazna je bila i tema erotike koju je prikazala maskirana skupina *Sado te mazo* te zanimljive kritičke dosjetke i na lokalnoj i globalnoj razini.

U povorci su se, kao i prijašnjih godina, pojavile i maškare iz "zimskog" karnevala. Tri *pirota* (maskirani žena, dijete, pas) kao obilježje senjskog mesopusta, maškare iz Čavla predstavile su svoje grobničke *dondolaše*, a iz Muća su stigle mučke *maškare*. Novljani pak već godinama voze na ogromnoj stolici isto tako ogromnu lutku — *mesopusta*. Za razliku od *mesopusta* koji se svake zime iznova izrađuje i zadnjega dana spaljuje, ovaj lik ne "umire" i svakoga je ljeta član novljanske maskirane skupine.

Čitav taj *šušur* su okarakterizirale tri tipične karnevalske inverzije — prije svega spolna, zatim društvena i dobna.

Maškare je, nakon što su obišle grad, na pozornici Velike place dočekaio meštar sa svojim gostima i Gradskom svitom. Meštar se prigodnim govorom obratio svom "puku", a potom su nekoliko publici uputili i predstavnici inozemnih skupina, predstavnik *mačkara* iz Muća, gosti iz Amsterdama i predstavnik senjske skupine *Klapa ispod volta*. Senj se mogao podičiti nastupom *Tri tenora* (parodija), naravno uz play back, a zatim je uslijedio bal do zore.

Najavljen sastav *Trio gušti* nije se pojavio pa je publiku zabavljala, kao i večer prije, skupina "TNT".

Glavna zabava se održava na Cilnici. No, čitav grad odiše Karnevalom. Cilj je uklanjanja ograda i bio unijeti duh Karnevala u sve kutke grada. To je 2000. posebno uspjelo. Osobito je veselo bilo pored alegorijskih kola *Bayernisches Haus*¹² smještenih na obali, gdje se plesalo i pjevalo, a ljubazni "Bavarci" su dijelili pivo i kobasice.

Završni dan Karnevala u nedjelju bio je relativno slabo posjećen. Zabava na Cilnici krenula je uz nastup *Trija gušti*, ali svi su se već pomalo umorili, što je bilo vidljivo i po broju posjetitelja i plesača. U ponoć su predani ključevi, a uz zvuk Mirozova spuštena je karnevalska *bandera*.

IZA KULISA 2000.

Nekoliko sati uoči povorke, zahvaljujući V. Barudiji, novinaru *Večernjeg lista* porijeklom iz Senja, uspjela sam prisustvovati posljednjim pripremama nekoliko senjskih i gostujućih skupina iz Hrvatske čije sam članove i intervjuirala.

Domaće skupine se maskiraju u kućama ili u nekom napuštenom skladištu. Poneki posljednje pripreme obavljaju i na otvorenom.

Gosti iz Hrvatske koji stižu autobusima oblače se i na parkiralištu i u autobusima, a neki mogu rabiti prostorije Doma kulture. S obzirom da je vruće, mnogi neposredno prije "promjene identiteta" skoče u more.

Iako je cilj svim maskiranim sudionicima dobra zabava, treba reći da se pripremama ne pristupa olako. Dapače, o temi s kojom će se predstaviti na Karnevalu razmišlja se i nekoliko mjeseci unaprijed, a zatim slijedi nabava materijala te brižljiva

¹²Pravopisna pogreška u natpisu alegorijskih kola. Ispravno glasi: Bayerisches Haus.

izrada kostima i alegorijskih kola. Kostime u pravilu svi izrađuju sami duže vrijeme, a ako je maska jednostavnija, pripreme mogu trajati i samo nekoliko dana, kao u primjeru senjske skupine s maskom *China Restaurant*.

Jednako kao što su članovi Udruga Krasica pa Rio već godinama na Ljetnom karnevalu prepoznatljivi po kostimima revijalnog tipa s mnogo perja i sjaja, postoje tematski prepoznatljivije skupine. To je senjska skupina koja svako ljeto nastoji biti što provokativnija, a 2000. je nastupila s maskom pod nazivom *Sado te mazo*. S obzirom da je ljeti čine uglavnom samo muškarci,¹³ nerijetko provokativnost nastaje promjenom spola. Tako su se već maskirali u *missice*, balerine ili mažoretkinje, i jedna su od najdojmljivijih skupina kad je u pitanju spolna inverzija.

Činjenica da se svi studenti Senjani, zaposleni u drugim gradovima i državama nastoje vratiti i sudjelovati u krajnjim pripremama i povorci, svjedoči koliko je Ljetni karneval zaživio u njihovim srcima, ali i u mnogobrojnih maskara-gostiju.¹⁴ To, a i odlazak na druge ljetne karnevale koji pod utjecajem Senja niču iz godine u godinu duž jadranske obale, a i unutrašnjosti (Fužine) upućuje na ... *afirmativno ponašanje usmjereno na potvrđivanje zajedništva...* lokalne zajednice (Supek-Zupan 1979:301).

Karakteristika svih intervjuiranih je da se maskiraju od malih nogu te sudjeluju i na zimskim i na ljetnim karnevalskim svečanostima. Ljetni karneval uz, naravno, onaj u zimi također igra važnu ulogu u očuvanju karnevalskog duha. To je vidljivo i po veličini i dobnom rasponu (male bebe, a i stariji ljudi u povorci), u prvome redu domaćih senjskih, ali i gostujućih skupina.

Osim toga, na Ljetnom karnevalu mogu predstaviti svoju karnevalsku baštinu i oni koji zimi ostaju u okviru svoje lokalne zajednice. U tom su smislu moju pozornost posebno privukle *mačkare* iz Muća. Na prvi pogled moglo se vidjeti da je riječ o tradicijskim zimskim *mačkarama*, prije svega po njihovoj odjeći. Maskirani su samo muškarci, a glavni protagonisti koji su bili u Senju su *babe*, *jenga*, *dida*, *momci* i *vezir*. *Momci* su nosili barjak *kićenku* i zajedno s ostalim *mačkarama* pokazali dio mučkih pokladnih običaja na Velikoj placi prije povorke. Prema riječima etnokoreologa Branka Šegovića, voditelja KUD-a "Branimir" iz Muća i Petra Mijića, načelnika općine Muć i vođe puta, Mućani su prvi put bili na senjskom Ljetnom karnevalu, a cilj im je bio pokazati dio svoje baštine i tako izaći iz anonimnosti lokalne sredine.

¹³ U mesopustu su mješovita skupina.

¹⁴ Tako primjerice gđa. Karabaić, rodom iz Senja, svake godine dolazi iz inozemstva da bi sudjelovala na Karnevalu pa je postala svojevrsnim simbolom Ljetnog karnevala. 1997. izrađen je plakat s njezinim likom za 26. Međunarodni senjski ljetni karneval.

ORGANIZACIJA, GOSTI, MEDIJI

1) Organizacija

Ideja o pokretanju karnevala ljeti potekla je od Vlade Lončarića — Node, tadašnjeg tajnika Turističkog društva. Turističko društvo, današnja Turistička zajednica Grada Senja, bilo je i ostalo glavnim organizatorom ove ljetne manifestacije. Organizacijski poslovi ovakvog projekta zahtijevali su dodatne partnere. To su gotovo do kraja osamdesetih bili nogometni klub Nehaj i rukomentalni klub Senj, koji su se svake godine izmjenjivali. Sve se odvijalo (i odvija) pod pokroviteljstvom Grada Senja.

Krajem osamdesetih se pri Turističkoj zajednici osniva Karnevalski odbor, ali do 1996. djeluje više kao neformalna organizacija. 1996. za predsjednika Karnevalskog odbora izabran je I. Prpić i otad Odbor poprima službeni značaj. Iz godine u godinu raste broj njegovih članova, danas ih je 15-ak — od predstavnika vrtića, škola, ugostitelja, do predstavnika turističkih agencija, najvećih karnevalskih skupina iz Senja, gradskog poglavarstva, Turističke zajednice.

Unazad nekoliko godina u organizaciji kao medijski pokrovitelj sudjeluje i Radio Senj.

Ugostiteljske usluge do početka devedesetih pruža Ugostiteljsko poduzeće "Velebit". Da se izbjegne monopol, grad iznajmljuje *standove* privatnim ugostiteljima, uglavnom iz Senja.

Pokrovitelj Ljetnog karnevala 2000. bio je Grad Senj, organizator Turistička zajednica Grada Senja i Karnevalski odbor, a generalni sponzor "Karlovačka pivovara", Karlovac.

Organizacijski poslovi načelno počinju završetkom jednoga i traju do idućeg Ljetnog karnevala.

2) Gosti

Na prvom Karnevalu uz skupine iz Senja sudjelovali su gosti iz obližnjeg Novog Vinodolskog te Sušaka. S vremenom broj publike i sudionika (uglavnom zajedničke maske) iz Hrvatske raste, a maske su svake godine bile nove i originalne.

Međutim, neki krajevi Hrvatske sa snažnom pokladnom tradicijom odlučili su dio svoje baštine predstaviti na ljetnom *maškaranom* slavlju. Tako su se nekoliko godina pojavljivali *zvončari* iz Kastavštine, zatim su došli i međimurski *nap'hanci*, slavonski *bušari*, a i Samoborci su uz limenu glazbu doveli i *Sraku*. Susjedni Slovenci su pak predstavili svoje *kurente*. Čak i tradicijske senjske mesopusne maske kao *domino*, *pirot* ili *fakin* znaju tu i tamo zalutati na ljetnu maskeradu. Mogli bismo reći da je, kad su u pitanju tradicijske maškare, Ljetni karnevali svojevrsna Smotra folklor.

Što se stranih gostiju tiče, oni se, kako je već rečeno, počinju već 70-tih godina spontano uključivati u Karneval. Da bi se privukao što veći broj stranaca, Turistička

zajednica dolazi na ideju nagrađivanja turista s najdužim "stažom" u Senju. Već dugi niz godina na dan održavanja povorke (subota) u ponoć predstavnik Turističke zajednice dolazi na pozornicu, pozdravlja goste i uručuje im darove tako da su i oni sami došli na ideju dati svoj prinos Ljetnom karnevalu. Od druge polovice osamdesetih dolaze i prve organizirane skupine iz inozemstva.

Sa sudionicima se kontaktira uglavnom putem Turističke zajednice, a dijelom i pomoću Gradske glazbe iz Senja. U posljednjih desetak godina domaćim skupinama osigurava se pristupnica za povorku, hrana i piće i oni još iste noći odlaze. Stranim skupinama se plaćaju smještaj i hrana za nekoliko dana.

Na kraju svakog Karnevala skupinama se šalju zahvalnice i pozivnice za idući.

2000. godina je bila rekordna po broju publike i sudionika na dan povorke. Tada je u Senju boravilo oko 15.000 ljudi, gotovo dvostruko više nego što grad ima stanovnika. Samo je maskiranih bilo oko 2500, raspoređenih u pedesetak skupina. No, na disciplini prijavljivanja skupina treba još poraditi jer se mnogi jednostavno uključe u povorku te se na kraju ne zna točan broj sudionika.

3) Mediji

Medijsko praćenje Karnevala krenulo je već nekoliko godina nakon održavanja prve ljetne *mašakarane* zabave. Od dnevnog tiska prednjačili su *Novi list* i *Večernji list*,¹⁵ a Karneval su popratili i razni časopisi i tjednici poput *Arene* i *Globusa*.

Vrlo rano uključuju se s malim reportažama i RTV Zagreb i RTV Rijeka. Medijska pozornost jača u nekoliko posljednjih godina. Osim na HTV-u Ljetni karneval je našao prije dvije godine i malo medijskog prostora na OTV-u, a unazad tri godine kao medijski pokrovitelj se javlja Radio Senj, koji za trajanja Karnevala emitira svakodnevne prigodne emisije.

Karneval 2000. je uz već standardno izvještavanje *Novog lista* i *Večernjeg lista* te medijskog pokroviteljstva Radio Senja popratio i Kanal RI kao i Radio RI na kojem je gostovao direktor Radio Senja, V. Peter.

Kazivači, a posebno I. Prpić, nisu baš zadovoljni odnosom medija prema njihovu Karnevalu. Prije svega su razočarani izvještavanjem *Novog lista*, koji je već deset godina prva tiskovina u Senju, a po njihovu mišljenju daje premalo prostora Karnevalu, koji je, kako kaže I. Prpić, "događaj par excellence za cijelo Hrvatsko primorje". I bivši ravnatelj Gradskog muzeja, Ante Glavičić, smatra da bi se trebala snimiti barem polusatna TV emisija, jer se na osnovi kratkih ulomaka od nekoliko minuta ne može dobiti uvid u atmosferu i bit priredbe.

¹⁵ Posebno bih istaknula V. Barudiću, koji već 20-ak godina u *Večernjem listu* tekstem i slikom s velikim žarom prati Ljetni karneval, jer je i sam rođeni Senjanin.

Za to bi se mogao iskoristiti i video materijal Ante Španića, slobodnog snimatelja iz Senja, koji dugi niz godina svojom kamerom ovjekovječuje senjski Ljetni karneval.¹⁶

Podaci o senjskom Ljetnom karnevalu su već četiri godine i na Internetu.

SATURNALIJSKA KOMPONENTA LJETNOG KARNEVALA

Ivan Lozica govori o dvama tipovima karnevala, dakako "zimskog".

Prvi, tzv. *magijski* ili *luperkalijski* tip karakterističan je za ruralne krajeve, a odlikuje ga skupno maskiranje muškaraca u kostime od životinjskih koža i zvona koja nose na odjeći.

Drugi tip mogli bismo nazvati *kritičkim* ili *saturnalijskim*, a češći je u urbanim sredinama i usmjeren odnosu čovjeka i društva, tj. društvenog reda. Karakteriziraju ga karnevalske udruge, povorke alegorijskih kola, testament i osuda lutke, natpisi, transparenti, pokladne novine, balovi pod maskama... (Lozica 1997:192-193).

Kad je riječ o senjskom mesopustu, on svakako pripada ovom drugom tipu, no i Ljetni karneval pokazuje veliku većinu navedenih saturnalijskih značajki. Posebno je zanimljiva verbalna komponenta, tj. poruke koje stižu s transparentata i alegorijskih kola, iz govora meštra te glasila Karnevala.

1) Transparenti, alegorijska kola, maske — vic Karnevala

Senjski osjećaj za humor i kritiku već 70-ih godina postaje sastavnim dijelom Ljetnog karnevala. 70-ih godina jedna od tema, ili kako Senjani kažu vic Karnevala, bili su komunalni problemi, a 1986. Japanci.

Prije toga, dvije godine, stvarno su Japanci došli u Senj, službeno, da otkriju otkud i kako puše bura senjska. I, da bude vic potpun, oni su tu bili dva mjeseca, opće nije bura zapuhala, bonaca je bila, pa smo se mi šalili š njima (D. Vlahović).

1996. tema Ljetnog karnevala bila je sportska dvorana koja se već gradila, a 1998. na red dolazi tvornica trikotaže "Neda".

Za humorističko-kritički ton Karnevala brinu se i gostujuće maškare. Tako je 1999. udruga KKD "Poklade" iz Donjih Kaštela došla s garniturom tada najpopularnijih "hrvatskih političara", a 2000. skupina iz Kraljevice oplakala tužnu sudbinu svoje stoljetne pomorske tradicije maskom *Bandere su ostale, a brodi su nan partili*.

Ipak vic posljednjeg Karnevala "skrivila" je senjska skupina *Klapa ispod volta*. Generalni sponzor Karnevala trebala je biti *Bavaria Bier* koja je otkazala sponzorstvo. Duhoviti Senjani koji nikoga ne štede izgradili su pravu drvenu kućicu *Bayernisches*

¹⁶ Da su njegovi radovi kvalitetni, potvrđuje i posebno priznanje kao poticaj očuvanju i njegovanju etnokulturoloških posebnosti koje je dobio za film *Senjski ljetni karneval*, prikazan na 2. Međunarodnom festivalu turističkog filma u Splitu 20.-24.10.1999. godine.

6. Parodija na račun tvornice "Neda", kolovoz 1998. (Snimio Veljko Barudića)

Haus, odjenuli stilizirane bavarske nošnje, a uz zvukove austrijskog hita Anton aus Tirol ljubazne su konobarice (muškarci) točile pivo i pekle kobasice. "Bavarci" su podijelili i letke u kojima su na hrvatskom i njemačkom jeziku pozivali na ludi provod na svom "sponzorskom štandu".¹⁷

7. "Bayerisches Haus", kolovoz 2000. (Snimio Veljko Barudića)

¹⁷ Čini se da su zanemarili činjenicu da je "Bavaria Bier" nizozemska tvrtka.

Vidljivo je da riječ kritike i humora funkcionira i na razini lokalne zajednice, a i šire. Ipak, većina kritičkih osvrtu pogađa prilike u samom Senju, a neke karnevalske teme možda su pridonijele i pozitivnim promjenama u gradu. Tako je Ljetni karneval još jedna prigoda da se tijekom godine slobodno, satirički prokomentira postojeća situacija. No, ne čine to samo Senjani već i gostujuće maškare.

2) Govor meštra, tzv. kronika

Meštar se tijekom Karnevala pojavljuje tri puta: na otvaranju, na dan povorke i prigodom zatvaranja. Za svaki od tih događaja ima pripremljenu prigodnu besjedu. Glavni govor se čita na dan povorke. Govor je svake godine drukčiji, prilagođen prilikama na lokalnoj razini (ponekad i šire), a meštar ga uglavnom sastavlja sam. To je mješavina proznog teksta i stihova (posljednji je bio isključivo prozni) duhovito-kritičkog sadržaja. Tekst se oduvijek pisao senjskom čakavštinom.

Dugogodišnji meštar Karnevala poznat po svojim govorima, bio je D. Vlahović — Gaga.¹⁸ On je bio meštar i mesopusta i Karnevala pa je dobio povelju grada za promicanje i gajenje maskiranih zabava i ljeti i zimi.

1998. i 1999. ulogu meštra Ljetnog karnevala i autorstvo govora preuzima Dragan Žunić — Žuna, a 2000. godine Vlatko Peter — Umjetnina.

Pitanje je jedino ima li na jednoj međunarodnoj turističkoj manifestaciji puno smisla govor isključivo na čakavštini o (većinom) lokalnim prilikama, koji ne razumiju ni stranci, a ni velik broj domaćih turista.

3) Glasilo Karnevala

Senj je kolijevka hrvatskog tiskarstva. Zato i ne čudi veliki broj mesopusnih novina raznih naslova. Preteča svih je *Vragoder*, tiskan još davne 1875. godine. Međutim, novine s najdužim kontinuitetom su *Metla i škavacera*. Počinju izlaziti 1928. i s prekidima izlaze do 2000.

1975. u čast 100-te obljetnice izlaženja prvog broja mesopusne novine dobivaju i svoj spomenik na Cilnici, a te iste godine počinje izlaziti i ljetno izdanje *Metle i škavacere* tzv. *Tepla metla*. *Tepla metla* postaje glasilom Ljetnog karnevala.¹⁹ Izlazila je od 1975. do 1980. te 1985. i 1994. Na njoj se radilo oko mjesec dana prije Karnevala, a prodavala se na dan povorke. Uglavnom je komentirala događaje u razdoblju od "zimskog" do Ljetnog karnevala.

Budući da nije bilo dovoljno ljudi koji bi radili na *Teploj metli*, ona prestaje izlaziti.

¹⁸ Spriječen je bio jedino 1977., 1979., 1983. i 1985. pa je pronađena zamjena.

¹⁹ Zimi i dalje izlazi *Metla i škavacera*.

Glasilu obaju karnevala ponovno je *Metla i škavacera*, koja predstavlja potpuri svih događaja tijekom kalendarske godine.

Početak mesopusnog razdoblja postavi se sandučić na ulici Potok u koji građani ubacuju svoje dosjetke (Prpić 1998:16). To se tiska zajedno s materijalom koje uredništvo skuplja cijelu godinu i prodaje se na Pokladni utorak (ponekad i subotu).

Uredništvo i izdavači obiju *Metli* su se mijenjali. Od 1995. glavnim urednikom postaje V. Peter, a novine izlaze u izdavaštvu Doma kulture.

Godine 2000. uredništvo ponovo pokreće *Vragoder* u zamjenu za *Metlu*, što nije naišlo na veliko odobravanje Senjana.

Godine 1972. izašao je prvi i jedini broj *Smišne senjske kronike*. List je bio zamišljen kao godišnjak s ulomcima iz starih *Metli* i drugih šaljivih novina, ali i recentnim dopisima čitatelja i suradnika iz Senja i izvan Senja. U tom jedinom broju svoje mjesto je našla i Kronika V. letnog karnevala popraćena fotografijama.

I još jedna zanimljivost. Vladimir Zudenigo — Ćuk, poznati senjski humorist, već godinama uređuje svoje tzv. *Stidne novine*. Posebnost tih novina je u tome što g. Ćuk svoje rimovane stihove i crteže ne prenosi na papir, nego na fasadu svoje kuće na Velikoj placi. Nove duhovito-kritičke tekstove i popratne crteže kreira gotovo svakih 15 dana, te bi se moglo reći da su njegove zidne novine karnevalske novine kroz cijelu godinu.

TURIZAM I BAŠTINA

Olga Supek-Zupan u svom članku "Simboličko ponašanje u suvremenoj kulturi: smisao poklada" navodi kako poklade sadrže nekoliko značenja: ... *to su magijsko, zabavno, turističko-komercijalno i društveno-kritičko značenje, ako ne još i neka druga* (Supek-Zupan 1979:298).

Ljetni karneval jedino nema magijsko značenje.²⁰

O društveno-kritičkom značenju bilo je riječi u prethodnom poglavlju.

Osnovne dvije funkcije Ljetnog karnevala koje idu ruku pod ruku su zabavna i turističko-komercijalna. Kad sam pitala kazivače koja je glavna svrha Ljetnog karnevala, svi su se jednoglasno složili da je riječ o turizmu. Organizatorima je cilj upotpuniti turističku ponudu, a sudionicima, bilo domaćima bilo gostima, da se što bolje zabave.

Oko toga, angažiraju se turistička društva, turističke putničke agencije, hoteli, kulturnumjetnička društva... (Supek-Zupan 1979:299).

Dvije značajke turističko-komercijalnih poklada mogu se uočiti i u Ljetnom karnevalu. Riječ je o scenskom zbivanju uvođenjem pozornice te povorci (Supek-Zupan 1979:299-230).

²⁰ Likovi poput kastavskih *zvončara* ili slavonskih *bušara* su samo atrakcija.

Meštar sa svojim gostima stupa na pozornicu u tri navrata, a najveći su dio vremena na pozornici vokalno-instrumentalni sastavi koji zabavljaju publiku na Velikoj placi. Ples pod maskama je oduvijek bio samo subotom, dok su ostale večeri zapravo ljetne zabave na otvorenom.

Povorku organizira Turistička zajednica, koja postavlja svoje zahtjeve oko redosljeda skupina. Sve podsjeća na najpoznatiju, visoko-komercijaliziranu karnevalsku povorku na svijetu — onu iz Rio de Janeira koja se zbog geografskog položaja grada isto održava ljeti.

Karakteristika modernog doba, masovna kultura koju konzumira današnje potrošačko društvo, tj. oni kojima je ta kultura ... *interes koji nazivamo zabava, užitak, razonoda, relaksacija...* (Kermauner 1972:70), ima svog odjeka i u Ljetnom karnevalu. Vidljivo je to po odabiru maski pod utjecajem masovnih medija, prije svega televizije. Tako se npr. na posljednjem Karnevalu uz grobničke *dondolaše* pojavila i maska *Grobnički Winnetou* zbog filma koji je davno sniman na Grobniku, a senjska skupina s maskom *Četverored* aludira na istoimenu televizijsku seriju.

Premda je karneval ljeti veliki "biznis", ipak je onaj glavni impuls — zabava pod maskama — došao iz zimskih pokladnih običaja. I čitav niz drugih elemenata — — primopredaja ključeva grada, kronika koju čita meštar Karnevala, oštrica kritike i zdrav senjski humor, motorizirana povorka, pokladne novine — dio su senjske mesopusne tradicije prenesene u ljetno. Riječ je, dakle, o folklorizmu koji se očituje i u sudjelovanju maski iz "zimskog" karnevala te različitih gradskih glazbi.

... *Sve to na izvjestan način oživljava običaje, muziku i ples* (Rihtman-Augušin 1970:8).

Valja naglasiti da se u organizaciju Karnevala ulaže puno truda i entuzijazma te treba pozdraviti izložbe poput posljednje Vale karnevale J. Martinka i prodajnu izložbu V. Baruđije, koja se već godinama upriličuje neposredno nakon Karnevala.

Ipak, riječ stručnjaka ne bi bila naodmet. U prvome se to redu odnosi na konzultacije koje bi mogli davati oko popratnih priredbi u dane Ljetnog karnevala kao što su izložbe, radionice, predavanja, filmovi s temom karnevala, zatim s obzirom na uređenje prostora, izradu suvenira²¹ te na ponudu domaćih kulinarskih specijaliteta i pića (Rihtman-Augušin 1970:7). Kazivači su naveli da se npr. u doba Karnevala nikad ne nude domaći kulinarski proizvodi. No, bilo je godina kada su se pekle srdele pa bi ribe na gradele trebale imati prednost pred *fast foodom*.

A što se tiče bogate mesopusne tradicije Senja, dobra je ideja V. Petera da se osnuje senjski Muzej karnevala.

Sve to može još više upotpuniti turističku ponudu Senja. Kako kaže D. A. Jelinčić, *turist ne želi posjećivati mjesto koje bar po nečemu nije atraktivno i na kojem se ne može*

²¹ Budući da se na Ljetnom karnevalu znaju pojaviti i likovi iz senjskog mesopusta, mogli bi se izraditi suveniri, primjerice *pirota* i *domina*.

zabaviti, već želi neku turističku ponudu, a ona onda često uključuje kulturu, odnosno kulturnu baštinu (Jelinčić 2000:18).

I na kraju treba reći da je senjski Ljetni karneval kao glavna turistička atrakcija grada postao i čimbenikom međukulturnih dodira te pridonio sklapanju pobratimskih ugovora s nekoliko europskih gradova.

ZAKLJUČAK

U ovom sam radu pokušala dati opći uvid u ljetnu maskeradu u Senju koja je otpočela još davne 1967. godine i traje do danas.

Kroz sve te godine Karneval se razvijao i stasao u pravu instituciju. Niti petogodišnji izostanak zbog rata u Hrvatskoj nije uspio ugasiti dugogodišnju tradiciju ljetnog maskiranja, što svjedoči o snažnoj volji, predanosti i trudu koji Senjani ulažu u svoj Ljetni karneval. To nije nešto glumljeno ili nametnuto, već istinski izražaj senjskog bića — počevši od *dišpeta*, humora, vica do žaoke satire i čistog veselja.

S istim se žarom pristupa i organizaciji koja je iz godine u godinu sve profesionalnija, pri čemu bih istakla sve važniju ulogu Karnevalskog odbora. U organizacijskom smislu trebalo bi pooštriti disciplinu prijavljivanja sudionika povorke kako se ne bi dogodilo da se na kraju uopće ne zna koliko je skupina bilo u povorci i odakle su neke od njih stigle. Također smatram da bi program po danima koji se može nabaviti u Turističkoj zajednici trebalo staviti i na gradsku oglasnu ploču radi bolje informiranosti Senjana i njihovih gostiju, a time i bolje posjećenosti popratnih manifestacija u doba Karnevala.

Želja turističkih djelatnika je podizanje senjskog Ljetnog karnevala na državnu razinu što bi se ostvarilo uključivanjem Hrvatske turističke zajednice u organizaciju manifestacije. Valjda bi se tada krenulo i u obnovu zapuštenih pročelja velikog broja lijepih gradskih zdanja.

Iako pokrenut u turističke svrhe, Ljetni karneval u Senju nije samo puka zabava. Turistički djelatnici su 1967. dobro znali prepoznati potencijal stoljetnih mesopusnih običaja i ubaciti komadić tradicije u ljetne mjesece. Ljetni karneval na svoj osebujan način pomaže i očuvanju pokladne tradicije, a vidljivo je to u sve većem broju maskiranih sudionika svih dobnih skupina iz Senja, a i gostujućih maškara. Na Ljetnom karnevalu mnogi sudionici mogu pokazati svoje "zimske" tradicijske maske, dok drugi još jednom mogu kritički prokomentirati postojeće društveno-gospodarsko-političke prilike i na lokalnoj i na globalnoj razini.

LITERATURA

JELINČIĆ, Daniela Angelina (2000): *Kulturna baština i turizam*. Rukopis, magistarski rad na poslijediplomskom studiju etnologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

KERMAUNER, Taras (1972): Tri tipa kulture. *Kulturni radnik* 5, Zagreb, str. 68-76.

LOZICA, Ivan (1997): *Hrvatski karnevali*. Golden marketing, Zagreb.

RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja (1970): Tradicionalna kultura i turizam. *Dometi* 3, Rijeka, str. 4-11.

SUPEK-ZUPAN, Olga (1979): Simboličko ponašanje u suvremenoj kulturi: smisao poklada. *Sociologija* 3, Beograd, str. 291-303.

THE YUGOSLAV COAST, GUIDE BOOK AND ATLAS (1975): Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.

UPITNICA, SV. IV. (1967): Etnološko društvo Jugoslavije, Komisija za etnološki atlas, Centar za pripremu atlasa, Filozofski fakultet, Etnološki zavod, Zagreb.

IZVORI (razne publikacije, novinski članci, promidžbeni materijali, govori meštara Karnevala)

BARUĐIJA, Veljko (1994): Dišpet pod maskama. *Večernji list*, 17. kolovoza 1994, Zagreb.

BARUĐIJA, Veljko (2000): Maškare iz inozemstva dolaze u 50 autobusa. *Večernji list*, 12. kolovoza 2000, Zagreb.

BAŠIĆ, Frane (1972): Mesopusne uspomene starog Senjanina ili "Mesopust biži, ki ča dobije nek' drži". *Smišna senjska kronika* 1, Senj, str. 75.

ETNOGRAFSKA ZBIRKA – BUNJEVCI (1998): Katalog zbirke, Gradski muzej Senj, Senj.

GLAGOLJICA I TISKARSTVO NA PODRUČJU GRADA SENJA (1998): Vodič izložbe, Gradski muzej Senj, Senj.

GLAVIČIĆ, Ante (1972): Mesopusni običaji Senjana prema J. W. Valvasoru. *Smišna senjska kronika* 1, Senj, str. 72-73.

GRADSKI I PLEMIĆKI GRBOVI SENJA (1998): Katalog izložbe, autor izložbe i teksta Enver Ljubović, prof., Gradski muzej Senj, Senj, 23. travnja 1998.

KARNEVAL INTERNATIONAL SENJ, 10-13.VIII.2000. (2000): Turistička zajednica Grad Senj, Senj.

MESOPUSNI OBIČAJI, MAŠKARE I KARNEVAL U SENJU OD 1658. G. DO DANAS (1994): Turistička zajednica Grad Senj, Senj.

PETER, Vlatko (2000): *Program otpiranja karnevala 2000*. Senj, 10. kolovoza 2000.

POSJETITE SENJ, GRAD BOGATE KULTURNE BAŠTINE. Promidžbena publikacija, Gradski muzej Senj, Senj.

PRPIĆ, Dorotea (1998): Humor je opasno delo. *Novi list*, siječanj 1998, Rijeka.

PRPIĆ, Dorotea (2000): Ključevi Grada predani meštru karnevala. *Novi list*, 11. kolovoza 2000, Rijeka.

SENJSKO TISKARSTVO U 19. I 20. STOLJEĆU (1998): Katalog izložbe, autor izložbe i teksta Darko Nekić, prof., Gradski muzej Senj, Senj, listopad 1998.

VLAHOVIĆ, Dragan (1996): 25. *Senjski letnji karneval*. Senj, 10. kolovoza 1996.

OSTALI IZVORI

Audio materijal:

TERENSKO ISTRAŽIVANJE. Ožujak, kolovoz i studeni 2000. Autor Sanja Schneider.

Video materijal:

SENJSKI LJETNI KARNEVAL 2000. Autor Ante Španić.

KAZIVAČI:

- 1) Barudića, Veljko, rođ. 1954. godine, Senj
- 2) Glavičić, Ante, prof., rođ. 1931. godine, Senj
- 3) Jurković, Sandra, rođ. 1971. godine, Senj
- 4) Kovačević, Gordana, rođ. 1966. godine, Krasica
- 5) Mijić, Petar, rođ. 1969. godine, Muć
- 6) Peter, Vlatko, rođ. 1958. godine, Senj
- 7) Prikaski, Tina, rođ. 1977. godine, Rijeka
- 8) Prpić, Ivan, rođ. 1963. godine, Senj
- 9) Svast, Branko, prof., rođ. 1948. godine, Senj
- 10) Šegović, Branko, prof., rođ. 1922. godine, Split
- 11) Španić, Ante, rođ. 1956. godine, Senj
- 12) Vlahović, Dragan, rođ. 1931. godine, Senj

SENJ SUMMER CARNIVAL

Summary

The paper shows the history of the Summer Carnival of Senj, and is primarily based on the author's own fieldwork research. The carnival was founded in 1976, and had its peak in year 2000. Although designed to be a tourist attraction, the Summer Carnival can thank its existence to the hundred-year-old carnival heritage, especially evident from the saturnalia component of the Carnival.

Key words: Senj / Summer Carnival / tourism / heritage

Translated by Sanja Kalapoš Gašparac